

Vad mikrober, bakterier och virus lär människan

Orsakerna till det romerska rikets undergång har varit föremål för diskussion under flera hundra år. Berodde nedgången på dekadenta kejsares osunda och extravaganta levnadsvanor eller på våldsamma barbarer, som germaner, hunner, goter och andra folkstammar, som strömmade över imperiets gränser, *limes*? Eller låg orsaken i ekonomin; i nedåtgående konjunkturer, i en hämmande slaveekonomi, i inflation och i dålig handelsbalans?

Ingendera, om vi ska tro Kyle Harper, som söker svaret i klimat och biologi: det romerska rikets fall betecknade naturens triumf över människans strävande.¹ Det handlar om bakterier och virus samt vulkaner och solcykler, som skapade för människan negativa miljöförändringar och försämrade biologiska, immunologiska förutsättningar.

Den moderna homo sapiens befinner sig i holocen, en geologisk period som inleddes med den senaste istidens slut för cirka 12 000 år sedan och som var en förutsättning för jordbrukets uppkomst och framväxten av mera komplexa politiska ordningar i de första civilisationerna. Det romerska rikets expansion sammanföll med en fas i holocenklimatet som kännetecknades av både värme och ymnig nederbörd och dessutom geologisk stabilitet, det vill säga inga större vulkanutbrott. Den för människan positiva klimatförändringen, åtminstone för dem som levde omkring Medelhavet, visade sig bland annat i att vattenhantering såsom konstruerandet av bevattningsanläggningar var en viktig jordbrukssystema under den romerska perioden. Roms välde var "ett väldigt växthus".²

1. Kyle Harper, *Roms öde: Klimatet, sjukdomarna och imperiets undergång* (Göteborg 2019, på engelska 2017).

2. Harper (2019) s. 67.

Men jordens omloppsbana, rotation och lutning förändrade jordsystemen. En första vändning kom under Marcus Aurelius regeringsperiod (161–180 e. Kr.) med utbrott av pandemiska sjukdomar vilka avbröt den ekonomiska och demografiska expansionen. En annan brytpunkt inträffade i mitten av 200-talet med torka, pest och politiska svårigheter vilka ledde till kejsardömets plötsliga sammanbrott. Kejsardömet återuppbyggdes förvisso, men under 300-talets slut och början av 400-talet bröts sammanhållningen på nytt när folk från stäpperna i öster utsatte imperiet för ett enormt tryck. Hunnerna var själva på flykt undan försämrat klimat och grasserande sjukdomar, de var med Kyle Harpers ord ”beväpnade och beridna klimatflyktingar”. Och på 500-talet drabbades den romerska världen av dels böldpest dels klimatförändringar (liten istid) – och resten är, som det brukar heta, historia.³

Genomgående i förloppen har varit grasserande sjukdomar. Staden Rom till exempel utgjorde ett veritabelt växthus för elaka mikrober. Populationen var tidvis utsatt för extrem fysiologisk stress på grund av hård sjukdomsbelastning. Diarrésjukdomar – dysenteri, tyfoidfeber och så vidare – utgjorde det romerska rikets verkliga fiender, inte germanerna, hunnerna eller goterna, om vi ska tro Harper. För att inte tala om malaria, ett återkommande problem i staden. De som hade råd, som patricierna, drog till sina villor på landet när sjukdomarna grasserade som allra värst.

Den romerska världen betraktar Harper som ”en ekologisk kontext för mikroorganismer”, exempel malaria, tuberkulos och spetälska. I sin bok beskriver han insiktsfullt hur evolutionens djupkrafter kan förändra världen på ett ögonblick. ”Mitt i framsteget lurar överraskningar och paradoxer.” Det är ödesmättade ord som onekligen fångar andan i den tid vi lever i just nu. Virus bryr sig inte om historia, men kanske borde vi intressera oss mer för klimat, virus och sjukdomar i historien. För det är uppenbart att mikrober, bakterier och virus har en hel del att lära om hur människor fungerar i tider av kris och stor osäkerhet.

I detta häfte av *Historisk tidskrift* skriver Christopher Pihl om kreditmarknaden i 1600-talets Stockholm och Rikens ständers banks utlåningsverksamhet och Petter Tistedt tar sig an den svenska valstatistikens politik under perioden 1866–1921. Dessutom: två debatttexter, en

3. Harper (2019) citat från s. 239.

om neddragningarna inom Riksarkivet som hotar forskning och högre utbildning och en om obalansen i svensk historieforskning om Sverige under andra världskriget, samt två översikter, en om konsten att förmedla historia och en om problem kring 1930-talets sovjetiska agrarhistoria. Därtill också recensioner med mera!

Stockholms universitet

BO ERIKSSON